

ศิลปากร

นิตยสารรายสองเดือน กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ปีที่ ๕๔ ฉบับที่ ๕ ก.ย. - ต.ค. ๒๕๕๔
SILPAKORN JOURNAL Vol. 54 No. 5 September - October 2011 ISSN 0125 -0531

สารบัญ

Contents

๔ วันพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- อรวรรณ ททรัพย์พลอย
"King Mongkut's Day"
- Orawan Sapploy

๑๒ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงสำรวจพบคัมภีร์ใบลาน ณ วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร จังหวัดน่าน
- วัฒนนา พึ่งชื่น
Princess Maha Chakri Sirindhorn's Survey of Buddhist Palm Leaf
Manuscripts at Wat Phrathat Changkham Woraviharn, Nan Province
- Watana Phungchuen

๒๖ ว่าด้วยเขต "อรัญญิก" ของเมืองกำแพงเพชร
- ประภัสสร ชูวิเชียร
Forest Buddhist Monastery Boundary of Kham Phaeng Phet
- Praphat Chuvichean

๔๐ ชูฐานพระ บูรณะพระประธานที่วิหารสูง วัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย
- ภาณุวัฒน์ เขื่อนสามาสัย
The Base of a Buddha image at Viharn Sung, Wat Mahathat,
Sukhothai Historical Park
- Phanuwat Ueasaman

๕๒ แบ่งปันความรู้สู่ความเข้าใจ กิจกรรมดี ๆ ที่มีให้ประชาชน
- สิทธิพร นุปผา

๖๕ เกร็ดความรู้จากประวัติศาสตร์ : ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับฝรั่งเศส
ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
- เปรมา สัตยาวุธผิงค์
An Anecdote from History : Relation between Siam and France during
the Reign of King Narai the Great
- Prayma Sattayawuthiphong

๘๐ ภาพเก่า - เล่าอดีต : อิตาลีเมื่อครั้ง
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาส ร.ศ. ๑๒๖
- นัยนา แย้มสาซา
An Old Photo Mirrors the Past : Italy in the Time of King Chulalongkorn's
State Visit in 1907
- Naiyana Yamsaka

๑๐๐ ศิลปิน...ศิลปินกร : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ
ศิลปินแห่งชาติ "มังตราแห่งผู้ชนะสิบทิศ"
- อัมไพวรรณ เดชะชาติ

๑๑๔ ถามมา - ตอบไป : มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้คืออะไร
และมีความเกี่ยวข้องข้องกับภารกิจงานของกรมศิลปากรอย่างไรบ้าง
- ราศี บุรุษรัตนพันธุ์

๑๑๘ ของชิ้นเอกในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ : พระที่นั่งพุทธานวังหน้า
- เด็นดาว ศิลปานนท์
Masterpiece in the National Museum : The Pudtan Wang Na Throne
- Dendao Silpanont

Princess Maha Chakri Sirindhorn's Survey of Buddhist Palm Leaf Manuscripts at Wat Phrathat Changkham Woraviharn, Nan Province

Princess Maha Chakri Sirindhorn made a private visit to Wat Phrathat Changkham Woraviharn on January 18, 2011 to worship the image of Buddha Nanthaburi Si Sakyamuni, the main Buddha image in the Buddhist scripture hall. The princess was welcome by Dr. Somsuda Leyavanija, the Director-General of the Fine Arts Department, and spent her time surveying palm leaf manuscripts kept in the scripture hall. The princess discussed with the Director-General about the damages and poor conditions of the manuscripts.

The Texts and Inscriptions Division of the Office of National Library has taken the princess's concern about the manuscripts and has conserved the manuscripts following the conservation and preservation procedures: cleaning, primary conservation, inventorying, wrapping, and cataloguing for further study.

As a result, four sets and nine numbers of the manuscripts, a total of 24 texts, have been conserved. The manuscripts are divided into three groups on the basis of content : phra abhidhamma, phra sutra, and phra vinai. As of current state, 15 abhidhamma texts and nine phra sutra texts have been preserved. The presence of phra abhidhamma texts, which are texts for Buddhist elite and those who are of high level of intelligence, at Wat Chamgkham Woraviharn suggest suggest that the monastery has served as a major center for Buddhism and Buddhist scripture study.

The palm leaf manuscripts at Wat Chamgkham Woraviharn are valuable and important ancient archives. The survey of the manuscripts by Princess Maha Chakri Sirindhorn has led to preservation of the manuscripts and has encouraged public participation in the conservation of the ancient archives. This is a good case for the management and preservation of palm leaf manuscripts other communities might take into account.

Translated by Thanik Lertcharnit

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสำรวจพบคัมภีร์โบราณ ณ วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร จังหวัดน่าน

พระพุทธรูปนันทบุรีศรีศากยมุนี

เมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๕๔ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินไปวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร^๑ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน เป็นการสวนพระองค์เพื่อทรงกราบนมัสการพระนันทบุรีศรีศากยมุนี

วัฒนา พึ่งชื่น*

พระพุทธรูปปางลีลา^๒ พระประธานภายในหอพระไตรปิฎก^๓ มีนางโสมสุดา สียะวณิช อธิบดีกรมศิลปากร โดยเสด็จพระราชดำเนิร ในการนี้ด้วย และพระองค์ได้เสด็จเข้าไปภายในหอพระไตรปิฎกตามพระราชอัธยาศัย จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินออกมาที่ชาน ซึ่งมีหีบพระธรรมตั้งอยู่โดยรอบ ทอดพระเนตรคัมภีร์โบราณวางอยู่ในหีบพระธรรม จึงมีพระราชดำริสแก่อธิบดีกรมศิลปากรถึงปัญหาการชำรุดเสียหายของคัมภีร์โบราณในหีบพระธรรมนั้น

สำนักศิลปากรที่ ๗ น่าน โดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ จึงได้ขออนุญาตเจ้าอาวาสวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหารให้เจ้าหน้าที่ไปตรวจสอบและแนะนำการเก็บรักษาเบื้องต้น พร้อมทั้งมีหนังสือถึงผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติ ขอคำแนะนำเกี่ยวกับการจัดเก็บการทำบัญชีเอกสารโบราณ การดูแลรักษาและการอนุรักษ์เบื้องต้น

สำนักหอสมุดแห่งชาติ โดยกลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก จึงได้จัดส่งคู่มือสำรวจ จัดหา

* นักภาษาโบราณปฏิบัติการ กลุ่มงานสำรวจเอกสารโบราณ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.

^๑ ตั้งอยู่ตรงข้ามพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน เดิมชื่อ “วัดหลวง” หรือ “วัดหลวงกลางเวียง เจ้าผู้ครองนครน่าน พญาภูเข่ง สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๙๔๙ เป็นวัดหลวงในเขตนครน่าน สำหรับเจ้าผู้ครองนครใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีสำคัญทางพุทธศาสนาและพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา.

^๒ พระพุทธรูปทองคำ ๖๕% สูง ๑๔๕ เซนติเมตร ยอดพระโมฬีทำเสริมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ หน้า ๖๙ บาท เจ้าจ้าวพารผาสุม เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๑๔ แห่งราชวงศ์ภูคา เป็นผู้สร้างเมื่อวันพุธ เดือน ๖ เหนือ พ.ศ. ๑๙๖๙ เป็นศิลปะสุโขทัย.

^๓ สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ร.ศ. ๑๒๗ พ.ศ. ๒๔๕๓ ใช้เป็นที่เก็บพระไตรปิฎกซึ่งส่วนใหญ่เป็นคัมภีร์โบราณ และใช้เป็นที่ประดิษฐาน พระพุทธรูปนันทบุรีศรีศากยมุนี.

วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร
จังหวัดน่าน

รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศเอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยไปให้ก่อน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานคัมภีร์ใบลานอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ หลังจากนั้นกลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุด

แห่งชาติ จึงขออนุมัติเดินทางไปราชการ ณ วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ระหว่างวันที่ ๔ - ๗ พฤษภาคม ๒๕๕๔ เพื่อเข้าไปสำรวจ ตรวจสอบ จัดทำทะเบียนและบัญชีคัมภีร์ใบลานไว้เป็นหลักฐาน ในการศึกษาค้นคว้าอ้างอิงและให้บริการแก่ประชาชนต่อไป

พระอุโบสถวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร

หอพระไตรปิฎกวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร

เจดีย์ช้างค้ำ

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน
สำนักศิลปากรที่ ๗ น่าน

การปฏิบัติงานเมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๕๔ ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากสำนักศิลปากรที่ ๗ น่าน โดยพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน ได้ส่งคุณอภิรดี พิษิตวิทยา ภัณฑารักษ์ปฏิบัติการ มาอำนวยความสะดวกประสานงานและศึกษาเรียนรู้การปฏิบัติงานคัมภีร์ใบลาน เพื่อเป็นเครือข่ายในการดูแลอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานต่อไปในอนาคต

คณะสำรวจเอกสารโบราณ ซึ่งประกอบด้วย นายเกษียร มะปะโม ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาโบราณ ผู้ทรงคุณวุฒิกรมศิลปากร นายสมภพ มีสบาย นักภาษาโบราณชำนาญการ

และ นายวัฒนา พิงชื่น นักภาษาโบราณปฏิบัติการ เข้าไปสำรวจหีบพระธรรม ๔ หีบ พบว่าหีบพระธรรม ๒ หีบ มีคัมภีร์ใบลานห่อด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์ประมาณ ๔ - ๕ ห่อ และวางกระดาษกระจายอยู่อีกจำนวนหนึ่ง ที่น่าประหลาดใจก็คือ หีบพระธรรม ๒ หีบ นี้ไม่มีฝาปิดมาแต่เดิม ส่วนหีบพระธรรมอีก ๒ หีบ เป็นหีบที่มีฝาปิดแต่ไม่มีคัมภีร์ใบลานหรือสิ่งของอยู่ภายใน ดังนั้นการเก็บสิ่งของไว้ในภาชนะที่ไม่มีฝาปิดเป็นเวลานาน ย่อมจะทำให้เอกสารโบราณเสื่อมสภาพเร็วยิ่งขึ้น

คุณอภิรดี พิษิตวิทยา
อำนวยความสะดวกประสานงาน
ระหว่างอยู่ในพื้นที่ปฏิบัติงาน

การสำรวจตรวจสอบเบื้องต้น คัมภีร์ใบลานในหีบพระธรรม

ปฏิบัติงานคัมภีร์ใบลาน

การปฏิบัติงาน เริ่มต้นจากเข้าไปสำรวจ คัมภีร์ใบลานตามที่ได้รับแจ้ง โดยเริ่มต้นด้วยการบันทึกภาพตามสภาพเดิมไว้เป็นหลักฐาน แล้ววางแผนขนย้ายไปยังสถานที่จัดทำทะเบียน ภายในสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดน่าน ซึ่งตั้งอยู่ ห่างจากหอพระไตรปิฎกไม่มากนักประมาณ ๑๕ เมตร ซึ่งเหมาะสมเป็นสถานที่ปฏิบัติงาน

เนื่องจากมีโต๊ะทำงานกว้างพอสำหรับการเรียง คัมภีร์ใบลานและคัดแยกได้สะดวก มีแสงสว่างพอเพียงสำหรับการอ่านวิเคราะห์หาชื่อเรื่อง ประกอบกับเป็นสถานที่ไม่พลุกพล่านและมีความปลอดภัยสำหรับการทำงานที่ต้องใช้สมาธิและความสงบ ตลอดระยะเวลาทำงาน ๒ วัน ระหว่างวันที่ ๕ - ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๔ โดยมีขั้นตอน ดำเนินการดูแลอนุรักษ์เบื้องต้น ดังต่อไปนี้

ปฏิบัติงานภายในสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดน่านตลอดระยะเวลา ๒ วัน

๑. ทำความสะอาด เนื่องจากคัมภีร์โบราณที่วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหารมีสภาพที่เปื้อนฝุ่นหนาและมีหยากเยื่อติดอยู่เป็นจำนวนมาก ฉะนั้นจึงต้องใช้ไม้ขนไก่ปัดทำความสะอาดหยากเยื่อก่อน แล้วจึงใช้สำลีชุบแอลกอฮอล์เช็ดทำความสะอาดคัมภีร์โบราณที่ละใบจนครบทุกผูก

ทำความสะอาดคัมภีร์โบราณตามหลักวิชาการ

คัดแยกโบราณคดี - เสี้ย และห่อโบราณคดี เขียนป้ายหน้าม้วนว่าคัมภีร์โบราณชำระ ผลิตผูก

๒. คัดแยก โบราณชำระ ผลิตผูก มีรอยสัตว์กัดกิน ขาดแหว่ง เป็นรูปพรุน ออกจากโบราณที่มีสภาพสมบูรณ์ดี ได้แก่ โบราณที่เห็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน ไม่ลบเลือน มีอังกฤษหรือจำนวนหน้าครบอ่านแล้วได้ความ ขั้นตอนนี้เรียกสั้น ๆ ว่าแยกดี - เสี้ย ส่วนที่ดีก็จะนำไปดำเนินการต่อ ส่วนเสี้ยก็จะมัดรวมกันมีขนาดพอประมาณแล้วห่อด้วยผ้าดิบสีขาว เขียนป้ายหน้าม้วนว่าโบราณชำระ ผลิตผูก แล้วเก็บไว้ในสถานที่เหมาะสมมีอากาศถ่ายเทได้สะดวก

๓. จัดหมวดหมู่เบื้องต้น ในขณะที่แยกดี - เสี้ย ก็แยกประเภทอักษรไปด้วย ดังนั้นการทำงานในขั้นตอนที่ ๒ - ๓ นี้จึงใช้เวลาพอสมควร เพราะต้องวินิจฉัยควบคู่กันไป สำหรับคัมภีร์โบราณวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหารนี้ พบว่าเป็นอักษรธรรมล้านนาทั้งหมด

๔. ดำเนินการอนุรักษ์ เมื่อแยกประเภทอักษรแล้วจึงดำเนินการอนุรักษ์ ตามลักษณะที่ชำระ บกพร่อง เช่น สายสนองขาดเปื้อนปกหน้า - ปกหลังขาดหายไป โบราณติดกันแน่น

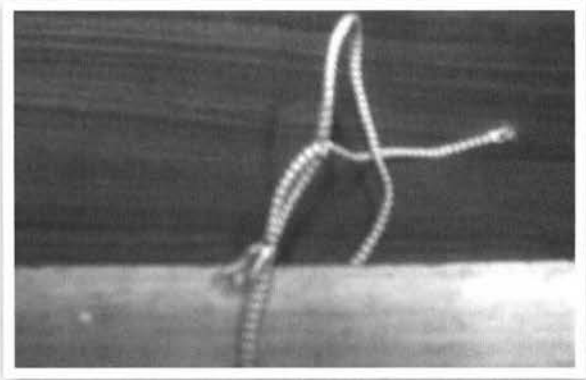

แยกประเภทอักษรและแยกชื่อเรื่อง

และเนื้อหาไม้ครบผูก ในกรณีที่สายสนองขาด เป็ยก็เปลี่ยนสายสนองใหม่ เพื่อให้ใบลานแต่ละใบอยู่รวมกันเป็นผูกเป็นกลุ่มตามเนื้อหา ในกรณีที่ปกหน้าหรือปกหลังขาดหายไป ทำปกหน้า - ปกหลัง เพื่อเป็นการรักษาใบลานที่จารลายลักษณ์อักษรตามเนื้อเรื่องไว้ ในกรณีที่ใบลานหายไปไม้ครบผูกก็ต้องวิเคราะห์ดูว่า เนื้อหาที่เหลืออยู่อ่านแล้วพอได้ความ หรือเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าหรือไม่ การปฏิบัติงานครั้งนี้พยายามเก็บรักษาไว้ให้ได้มากที่สุด ในกรณีที่ใบลานติดกัน สามารถใช้แอลกอฮอล์หยดลงที่สันใบลานเพื่อให้แอลกอฮอล์ซึมลงไป ในระหว่างใบลานแต่ละใบ แล้วใช้ลวดที่ร้อยสายสนองกรีดลงในระหว่างใบลานที่ติดกัน ก็จะทำให้ใบลานแยกออกจากกันได้ง่ายขึ้น

การดำเนินการที่ปฏิบัติมาทั้ง ๔ ช้อนั้น เรียกว่าเป็นการอนุรักษ์เบื้องต้นเพื่อเตรียมที่จะนำไปลงทะเบียน จัดหมวดหมู่ และทำบัญชีสำหรับการศึกษาค้นคว้าต่อไป โดยมีขั้นตอนวิธีการดังนี้

๑. นำคัมภีร์ใบลานที่อนุรักษ์เบื้องต้นแล้วมาจัดหมวดหมู่ตามหลักวิชาการ ซึ่งคัมภีร์ใบลานของวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร นี้ล้วนเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น จึงต้อง

เปลี่ยนสายสนอง

ชะใบลานที่ติดกัน

ทำปกหน้า-ปกหลัง

แจกแจงเข้าในหลักการจัดหมวดหมู่พระไตรปิฎก โดยแจกเป็นหมวดใหญ่ ๓ หมวด คือ พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม ทั้ง ๓ หมวดนี้ สามารถกระจายลงในรายละเอียดออกไปอีก ถึง ๑๔ หมู่ย่อย ดังนี้

หมวดพระวินัย ไม่ปรากฏ

หมวดพระสูตร สํารวจลงทะเลเบียน มี ๗ เรื่อง คือ พระเวสสันดรชาดก (ทศพร, มหาราช) พระอรธกถาธรรมบท อุณฺหิสวิชัย เทวทูตสูตร สุวรรณหังสชาดก จตุราริยสัจจกถา และ ฉานกถา

หมวดพระอภิธรรม สํารวจลงทะเลเบียน มี ๒ เรื่อง คือ พระอภิธัมมัตถสังคหะ และ สัตตปฺปกรณาริธัมมะ (ธาตูกถา, ปุคคลบัญญัติ, กถาวัตถุ, ยมก, มหาปัฏฐาน)

จัดหมวดหมู่ตามหลักวิชาการ

๒. จัดเข้ามัด โดยจัดเรื่องที่อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน เป็นเรื่องที่มีเนื้อหาเดียวกันหรือเรื่อง ที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกันเข้าไว้ด้วยกัน เช่น เรื่อง พระเวสสันดรชาดก มีชื่อตามหลักวิชาการลง ทะเบียนว่า มหานิปาตวณฺณนา (เวสฺสนฺดรชาดก) ชาตกฏจกถา ชุทฺทกนิกายฏจกถา สํารวจพบ ทั้งหมด ๒ ผูก อํานวិเคราะห์ชื่อเรื่องหน้าปกและ เนื้อหาแล้วได้ข้อสรุปว่าเป็น ตอนทศพร และตอน มหาราช ซึ่งเรื่องพระเวสสันดรชาดกมีทั้งหมด ๑๓ ตอน เรียงลำดับได้ตั้งแต่ตอนที่ ๑ ถึงตอนที่ ๑๓ คือ ๑. ทศพร ๒. หิมพานต์ ๓. ทานกัณฑ์ ๔. วนปเวส ๕. ชูชก ๖. จุลพน ๗. มหาพน ๘. กุมาร ๙. มัทรี ๑๐. สักกบรรพ ๑๑. ฉกษัตริย์ ๑๒. มหาราช ๑๓. นครกัณฑ์ จากการสำรวจ พบพระเวสสันดรชาดก ๒ ผูก เราจึงนำมาลง ทะเบียนภายใต้เลขที่เดียวกัน ตอนที่ว่าด้วยทศพร เป็นตอนที่ ๑ ตอนที่ว่าด้วยมหาราช เป็นตอนที่ ๑๒ จึงใส่รหัสเลขที่ให้กับคัมภีร์โบราณเรื่อง พระเวสสันดรชาดกของวัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร เป็นเลขที่ ๑ ซึ่งมีจำนวน ๒ ผูก ดังนี้

ผูกที่ ๑ ตอนที่ว่าด้วย ทศพร ให้เลขที่ ประจำผูก ๑/๑

ผูกที่ ๒ ตอนที่ว่าด้วย มหาราช ให้เลขที่ ประจำผูก ๑/๑๒

เมื่อนำมาเขียนในบัญชีทะเบียนคัมภีร์โบราณวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร จะได้เลขที่ ๑/๑, ๑๒ และจะตามด้วยชื่อเรื่องตามหลักวิชาการหรือที่เรียกว่าชื่อแบบฉบับของเรื่องนั้น ๆ ต่อ ด้วยวงเล็บ ชื่อเรื่องบนหน้าปกคัมภีร์ มีลักษณะ การเขียนทะเบียน ดังนี้

เลขที่ ๑/๑, ๑๒ มหานิปาตวณฺณนา (เวสฺสนฺดรชาดก)ชาตกฏจกถา ชุทฺทกนิกาย- ฏจกถา (ทศพร, มหาราช)

วัดขนาดคัมภีร์ใบลาน

๓. ประทับตราวัด เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของเอกสารโบราณที่ได้ทำทะเบียนไว้ โดยประทับตราวัดไว้ที่ด้านหลังของใบปกหน้า หากมีการหยิบยืมไปใช้ที่ใดก็จะได้ทราบโดยทันทีว่าเป็นสมบัติของวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ในที่นี่ได้ประทับตราวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ไว้ที่ใบลานทุก ๆ ผูกที่ลงทะเบียน

๔. นำคัมภีร์ใบลานที่จัดเข้ามัดและให้เลขที่เรียบร้อยแล้วเข้าไม้ประกบ โดยให้ไม้ประกบอยู่ด้านข้าง ๒ ข้าง แล้วใช้เชือกพอกขามัดหัวท้ายของมัดคัมภีร์ใบลาน ๒ - ๓ รอบให้แน่นพอประมาณเพื่อประคองรักษาใบลานไว้ไม่ให้หักเดาะ

ทะเบียนคัมภีร์ใบลาน

เลขที่.....	หมวด.....	ชื่อคัมภีร์.....	ผู้แต่ง.....	ผู้ค้นพบ.....
ปีที่.....
ชื่อเรื่องหน้าปก.....	ปีที่สร้าง.....	จำนวน.....	ยุค.....
ผู้สร้าง.....
อักษร.....	ภาษา.....
ฉบับ.....	ขนาด กว้าง.....	ยาว.....	หนา.....
ไม้ประกบ.....	ขนาด กว้าง.....	ยาว.....	หนา.....
ประวัติ.....				

บันทึกข้อมูลในใบทะเบียนภาคสนาม

ประทับตราวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร

เข้าไม้ประกบรักษาใบลาน ไม่ให้หักเดาะ

๕. เขียนป้ายหน้ามัด เพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นในคัมภีร์มัตนั้น โดยมีข้อมูลคือ ชื่อเรื่อง ตามหลักวิชาการ ชื่อเรื่องตามหน้าปก เลขที่ จำนวนผูก อักษร ภาษา ฉบับ และไม้ประกบ สำหรับคัมภีร์ใบลานวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร นี้ ล้วนจารด้วยอักษรธรรมล้านนาทั้งสิ้น ส่วนภาษานั้นใช้ภาษาบาลี และบาลี - ไทยล้านนา ที่กล่าวว่าภาษาบาลี - ไทยล้านนานั้น หมายความว่าภาษาบาลีและภาษาไทยล้านนาผสมผสานกัน อยู่ในเนื้อเรื่อง โดยบางตอนยกภาษาบาลีขึ้นมา กล่าว แล้วอธิบายด้วยภาษาไทยล้านนา

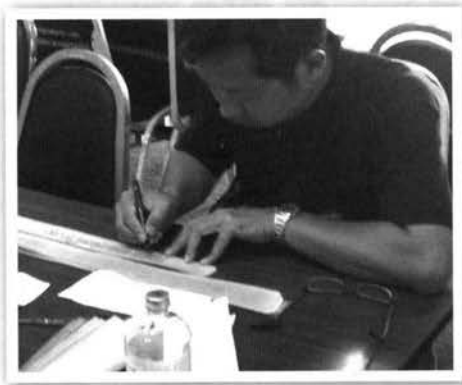
คัมภีร์ใบลานวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร มีลักษณะรูปแบบการตกแต่งคัมภีร์ใบลานเรียกว่า “ฉบับ” เป็น ๔ ลักษณะคือ ฉบับทองทึบ ล่องชาด ล่องรัก และลานดิบ

ฉบับทองทึบ คือฉบับที่บริเวณสันของคัมภีร์ใบลานมีการปิดทองตลอดความยาวของใบลานทั้ง ๒ ด้าน และยังมีคุณสมบัติอยู่มาก

ฉบับล่องชาด คือฉบับที่มีการทาสาด (สีแดง) บริเวณช่วงกลางของสันคัมภีร์ใบลาน ส่วนที่เหลือใช้วิธีการปิดทองจึงเป็นที่มาของคำว่า “ฉบับล่องชาด”

ขั้นตอนการเขียนป้ายหน้ามัดคัมภีร์ใบลาน

๑/๑, ๑๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ (มหาจุฬารูปภาพ) ซึ่งมาจากภาพ รูปจากหนังสือศิลปากร (ฉบับที่ ๕๔ ฉบับที่ ๕) ฉบับล่องชาด ล่องรัก. ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน

ฉบับล่องรัก คือฉบับที่มีการตกแต่งเช่นเดียวกับฉบับล่องชาดเพียงแต่สีของยางรักซึ่งเป็นพืชชนิดหนึ่งเป็นสีดำ

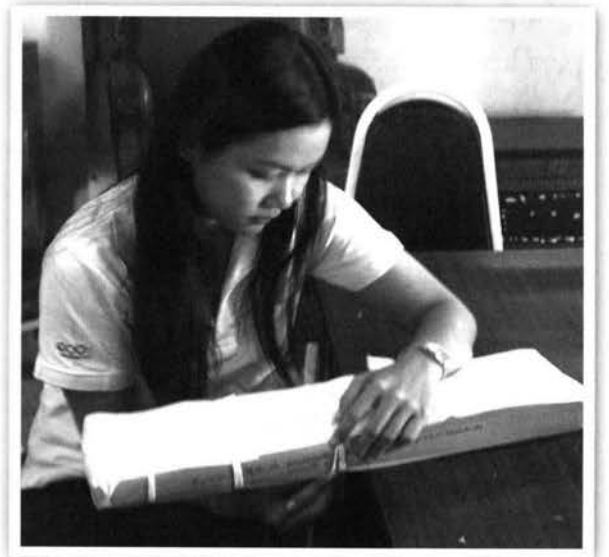
ฉบับลานดิบ คือฉบับที่มีได้ตกแต่งใด ๆ เป็นสีธรรมชาติดั้งเดิมของใบลานซึ่งผ่านกรรมวิธีการเตรียมใบลานมาแล้วเท่านั้น

เมื่อพิจารณาฉบับของทีปและฉบับล่องชาดซึ่งอยู่ในมัดที่ ๓ เลขที่ ๕ เรื่องลัดดัดปกรณาภิรมหะหรือที่เรียกโดยทั่วไปว่า “**พระอภิธรรม ๓ คัมภีร์**” ผูกที่ ๓ ตอนที่ว่าด้วย “**พระธาตุกถา**” มีข้อความระบุว่าสร้างขึ้นเมื่อ จ.ศ. ๑๒๑๔ ซึ่งตรงกับพุทธศักราช ๒๓๙๕ เพราะฉะนั้นคัมภีร์ใบลานผูกที่ ๓ พระธาตุกถา จึงมีอายุถึง ๑๕๙ ปี แต่ทองและชาดที่ตกแต่งไว้ยังไม่ลบเลือนไปตามกาลเวลา

ไม้ประกับคัมภีร์ใบลานวัดพระธาตุช้างค้ำวารวิหาร มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีความกว้างระหว่าง ๔.๖ - ๖.๕ เซนติเมตร ยาวระหว่าง ๕๐ - ๖๐ เซนติเมตร และหนาระหว่าง ๒.๔ -

๕.๔ เซนติเมตร ใช้ไม้ไผ่เรียบลอบมูมธรรมดา ไม่ได้ตกแต่งประดับลวดลาย เรียกว่า “**ไม้ประกับธรรมดา**”

๖. **ห่อมัดคัมภีร์ใบลาน** หลังจากเขียนป้ายหน้ามัดแล้ว นำคัมภีร์ใบลานที่ประกบด้วยไม้ประกับและมัดหัวท้ายแล้วไปห่อด้วยผ้าดิบสีขาวซึ่งมีขนาดกว้างประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๙๐ เซนติเมตร พับห่อมัดให้รอบเพื่อป้องกันฝุ่นละออง แมลง และแสงแดด แล้วนำป้ายหน้ามัดที่เขียนข้อมูลเรียบร้อยแล้ววางทับที่ขอบด้านข้างมัดคัมภีร์ แล้วใช้เชือกที่ทำเป็นห่วงไว้คล้องหัวมัดพร้อมกับป้ายบอกชื่อ ดึงให้ตึงแล้วพันไปประมาณ ๒ - ๓ รอบ เรียงรอบไม่ให้ซ้อนทับกันแล้วเลื่อนไปทำเปราะใหม่อีก เว้นระยะห่างระหว่างเปราะให้เท่ากัน ทำทั้งหมด ๕ เปราะ ๆ สุดท้ายอยู่ที่ปลายมัดพอดี ตัดปลายเชือกที่พันครบรอบแล้วห่างออกมา ๑ นิ้ว ผูกปมเพื่อป้องกันเชือกแตกปลายแล้วหนีบปลายเชือกไว้ได้เปราะ

ห่อและมัดคัมภีร์ใบลาน

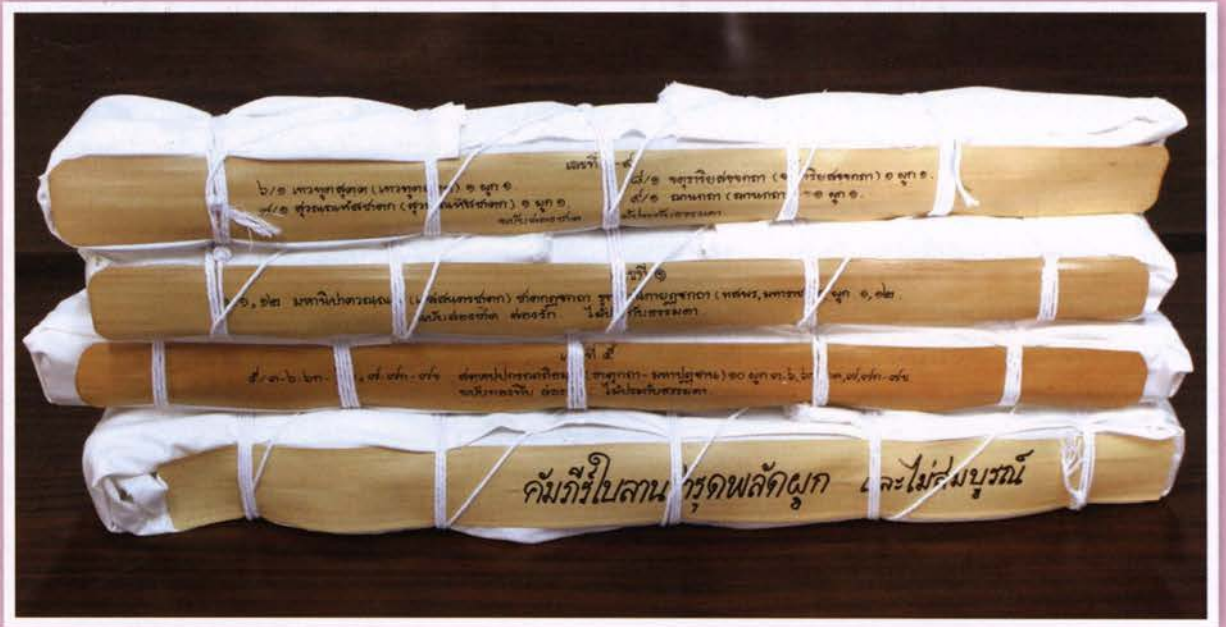
ผลการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน

การสำรวจอนุรักษ์จัดทำทะเบียนคัมภีร์ใบลานวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร สามารถอนุรักษ์จัดทำทะเบียนคัมภีร์ใบลานทั้งสิ้น จำนวน ๔ มัด ๙ เลขที่ (เรื่อง) แจกแจงเป็นจำนวนคัมภีร์ใบลานได้ ๒๔ ผูก ดังนี้

มัดที่ ๑	เรื่องที่ ๑ พระเวสสันดรชาดก ตอนทศพรและตอนมหาราชา	จำนวน ๒ ผูก
มัดที่ ๒	เรื่องที่ ๒ พระอรรณกถาธรรมบท	จำนวน ๑ ผูก
	เรื่องที่ ๓ อภิธัมมัตถสังคหะ	จำนวน ๕ ผูก
	เรื่องที่ ๔ อุณฺหิสิวิชัย	จำนวน ๒ ผูก
มัดที่ ๓	เรื่องที่ ๕ สัตตปปรกณากิธัมมะ	จำนวน ๑๐ ผูก
มัดที่ ๔	เรื่องที่ ๖ เทวทูตสูตร	จำนวน ๑ ผูก
	เรื่องที่ ๗ สุวรรณหังสชาดก	จำนวน ๑ ผูก
	เรื่องที่ ๘ จตุราริยสังจกถา	จำนวน ๑ ผูก
	เรื่องที่ ๙ ฌานกถา	จำนวน ๑ ผูก

ผู้เชี่ยวชาญเกษียร มะปะโม รายงานผลการปฏิบัติงาน
แก่เจ้าอาวาสวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร

คัมภีร์ใบลานที่ทำการอนุรักษ์ทำทะเบียน

จากจำนวนคัมภีร์ใบลาน ๒๔ ผูกนั้น พระอภิธรรมมีจำนวนมากที่สุดถึง ๑๕ ผูก ได้แก่ อภิธรรมมัตถสังคหะ ๕ ผูก และ สัตตปปรกณอภิธรรมะ ๑๐ ผูก ที่เหลือ ๙ ผูก เป็นพระสูตร ส่วนพระวินัยไม่ปรากฏ ข้อมูลเหล่านี้สะท้อนให้เห็นภาพความรุ่งเรืองในอดีต ณ วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหารแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ พระอภิธรรมปิฎก มีเนื้อหาที่เป็นธรรมะล้วน ๆ ซึ่งเป็นธรรมะชั้นสูงสำหรับผู้มีสติปัญญาเลิศ ที่จะศึกษาปฏิบัติและทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ตามกระแสธรรม ดังนั้นร่องรอยมรดกทางวัฒนธรรมที่หลงเหลืออยู่จึงเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่า ณ สถานที่แห่งนี้เป็นชุมชนวิชาการ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระไตรปิฎก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พระอภิธรรมปิฎก”

อีกประการหนึ่ง ภาษาที่พบในอภิธรรมมัตถสังคหะ จำนวน ๕ ผูกนั้นเป็นภาษาบาลีตลอดทั้งเรื่อง ไม่มีภาษาถิ่นหรือภาษาไทยล้านนาปะปนอยู่เลย ส่วนเรื่องอื่น ๆ ที่พบทั้งหมดมีภาษาไทยล้านนาประกอบควบคู่กันไป ซึ่งอภิธรรมมัตถสังคหะ อธิบายความในพระอภิธรรมเกี่ยวกับเรื่องจิต เจตสิก รูป และนิพพาน มีเฉพาะในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นการทำความเข้าใจให้ถูกต้องตรงตามความหมายเดิม จึงควรสื่อสารกันด้วยภาษาสากลของพระพุทธศาสนา คือ ภาษาบาลีเท่านั้น

ข้อสรุป

กล่าวโดยสรุป คัมภีร์ใบลานวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหารที่สำรวจทำทะเบียนไว้ทั้งหมด ๒๔ ผูกรุ่นเป็นเอกสารโบราณที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ๓ ประการคือ

๑. เป็นคัมภีร์ใบลานที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสำรวจด้วยพระองค์เองเป็นเบื้องต้น จึงเป็นมงคลสูงสุดของนักภาษาโบราณ จะได้นำมาเป็นขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานอย่างเต็มกำลังความสามารถ

๒. จุดประกายความมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา และอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานเบื้องต้นแก่ประชาชนโดยทั่วไปที่ได้พบเห็นคัมภีร์ใบลานที่ตกอยู่ในสภาพเป็นอันตรายก่อนนักภาษาโบราณจะไปดำเนินการ ประดุจเป็นเครือข่ายในการปฏิบัติงานคัมภีร์ใบลานไปโดยปริยาย

๓. เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ชุมชนอื่น ๆ ที่มีคัมภีร์ใบลานจะได้ตื่นตัวเร่งอนุรักษ์หรือแจ้งหน่วยงานที่มีหน้าที่ต่อไป

บรรณานุกรม

กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ. บัญชีคัมภีร์ใบลาน วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดน่าน. เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๕๔.

..... รายงานการเดินทางไปราชการ วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ๔-๗ พฤษภาคม ๒๕๕๔. เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๕๔.

แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. หลักเกณฑ์การจัดหมวดและเรียกชื่อหนังสือประเภทตัวเขียนทางพระพุทธศาสนา. (พิมพ์ครั้งแรก) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๒.

สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ. (พิมพ์ครั้งแรก) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ บริษัททรงสิทธิ์วรรณ จำกัด, ๒๕๔๘.

..... คู่มือสำรวจ จัดทำ รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศเอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย. (พิมพ์ครั้งแรก) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๒.

เว็บไซต์

<http://www.tripdeedee.com/traveldata/nan/nan09.php>

http://www.nan.go.th/webjo/index.php?option=com_content&view=article&i...

<http://www.holidaytours.in.th/thai/tours/locate/473-%EO%B8%A7%EO%B8...>

<http://www.ข้อมูลท่องเที่ยวไทย.com/>